

S Z I N H Á Z.

A szűz és a gödölye.

Zilahy Lajos színműve a Magyar Színházban.

Három nemzedék történetét kapjuk, valóban olyan benyomásunk marad felőle, mint hogyha hatalmas terjedelmű családi regényen haladtunk volna át. De a szálak a színpadon mesteri biztossággal futnak össze drámai erejű és távlatú jelenetekbe. Egy előkelő üzletház falai közt él együtt a népes család, a tisztesség és munka hagyományához hű, öreg Huben körül. A régi nemes erkölcsök jelképéül megőrizte a család kincsét, egy gyöngéd ihletű quattrocento-festményt, babonás hittel, hogy ennek sorsától függ ivadékaiknak boldogulása. De fiai már lecsúsztak a biztos talajról, «korszerű» érvényesülés szédülete kapja el őket, alig várják, hogy rájuk szálljon a kép, melynek ők már palládium voltát nem érzik, csak anyagi gyümölcsoztetésére áhítoznak. Az öreg a ház vagyoni összeomlásának elhárítása végett kénytelen megválni képétől, de ezt nem vallja meg gyermekeinek, a megrázkódtatásba belepusztul, titkát csak halála után három évvel fedí majd fel az a levele, amelyet végakarátával addig felbonthatatlannak nyilvánít. Hadd forrják ki magukat a jellemek és ösztönök a titokban eladott kép helyén függő másolatnak *vélt* öröksége körül. A valódi kép egy talpig becsületes kanadai farmerhez került, az igyekvésnek és becsületességnek új, a régihez tökéletesen méltó otthonába, a hamisítvány pedig a méltatlan örökösökre nézve oltalmazó szimbólum helyett Eris almájává változik. Az apa makulátlan erkölcse csak fiatal özvegy leányában él tovább, a két férfitestvér előbb az ő kisémmizésére szövetkezik, azután egymást emésztenék el az örökségért. Az idősebb fivér felesége, aki sógorával régi bűnös viszonyt folytat és sógornője fiát is megrontja, mint valódi «Dritte im Bunde» segít a kárhozat felé sodorni a lejtőre került családot. Csak a leari sorsra jutott nővér áll rendületlenül és tisztán ebben a szennyes kavargásban, valamедdig eljön érte a megváltás annak a derék ültetvényesnek személyében, akihez a csodatevő kép került. Ők a boldogság várományosai, a romlottak és züllöttek pedig — fejük felett a leselkedő végzettel, a három évig még néma hamisítvánnyal — hazug cinkossággal rendezkednek be hiénaerkölcsű «családi» életük folytatására.

Véres könyörtelenséggel mutat rá Zilahy az *up to date* erkölcsök kétségbeejtő fertőjére. De azért meglátja a csillagot is, a jók és tiszták homlokán. Egészséges az undora és acélos a hite. Színpadon eddig ez a legnemesebb mondanivalója s technikailag is ez a legbiztosabb, leggazdaságosabb és legművészebb munkája. Mindenekfölött pedig dialógusának írói sugallatossága, a lényegre irányuló diszkrécioja, művészi életvalóságot teremtő plasztikája emeli a valódi színházi élmény magasába. Szerepei nem garasos hatásokat kínálnak a színészeknek, hanem a jellem és lélekrajz gazdag lehetőségeit. A minden tekintetben elsőrangú előadás meg is hálálja ezeket. Törzs Jenő öreg kereskedő-patriciusa feledhetetlenül mély, egyszerűségében grandiózus

alkotás. Makay Margit a szív, lélek és értelem tisztaságának elragadó szépségével gyönyörködtet. Titkos Ilona a vakmerő erkölcsönkívüliségnek éles, de biztos rajzát adja. Földényi és Hajmássy nemcsak mint fivérek, hanem mint művészi feladatuk kitűnő betöltői is méltók egymáshoz. Szakáts megnyerő egyénisége helyén van a becsületes amerikai alakjában. Bilicsi, Pethes Ferenc, Bárony Erzsi, Pataky az epizódban jeleskedik. A fiatal Somogyváry igen biztató ígért. A rendezés nagy munkáját Törzs Miklós elismeréreméltóan végezte.

Hódítás.

Bónyi Adorján vígjátéka a Nemzeti Színházban.

Helyet a nőknek! A jelszóból szerte a világon jelentős mértékben megvalósulás lett, mai nap már nem ritkaság a szoknya a közélet parancsnoki hidjain. Bónyi Adorján nem is lázadozik ez ellen, darabjában éppen azt bizonyítgatja, hogy hivatása magaslatán a nő túltehet a sablonokban elkopott férfiak egész légióján. Csakhogy — veti fel a kérdést vígjátékában, melyet különben először regényül fogalmazott meg — mi vár ily körülmények közt bármily tehetséges nőnek *magánéletére*? A szép, okos Valéria, aki egy vidéki városkának esze a tanácsnoki székben, azzal áztatja magát, hogy hivatásában bőséges kárpótlást talál a szerelmi boldogságért. E meggyőződésében könnyűszerrel lemond egy rokonszenves, ú. n. «jó parti»-ről, akit becsül, de nem szeret. De — villámütésszerűen jelentkezik a «nagy érzés» egy jóképű fiú alakjában, aki pedig olyan körülmények között hullik be életébe, hogy eleinte egy cseppet sem látszik becsülnivalónak, de akit viszont — megszeret. Bónyi emberszerető, melegszívű író, mi sem természetesebb tehát, mint hogy kalandorálarchan jelentkező fiatalemberéről kideríti, hogy dehogy is kalandor, sőt talpig derék férfiú, s még hozzá véletlenül ő is «jó parti», sokkal jobb, mint az elszalasztott. Kisül, hogy a furcsán induló szerelem a csávába került és a férfikartársainak rosszindulatát ezzel nyomban magára zúdító tanácsnoknőt éppen azzal az olajfejedelemmel boronálja össze, akinek megnyerésére a közigazgatás szépének buzgólkodása irányult. Ezek után: ásó, kapa... Valériára nézve előáll a hivatali összeférhetetlenség, hiszen házasságra lép az olajérdekeltséggel, viszont beköszönt a családi boldogság ígérete.

Rokonszenves ennek az írónak érzékeny lelke, a fordulatokban megnyilvánuló kedvessége és izléses mértéktartása. Néhol egy kicsit kényelmeskedő, néhol egy kicsit Marlittosan ártalmatlan, a nőproblémát, ha felveti is, állásfoglalásában tartózkodik bármily irányú erősebb hangsúlytól. Tárgyilagossága, amivel a férfiak értéktelenebb voltát mutogatja, másfelől a kiváló nőnek is természetadta gyengeségeit leleplezi, tagadhatatlan. De ebből nagyobb izgalom nem is támad, csak egy enyhe és kellemes vígjáték.

Ódry Árpád avatott játékmesteri irányítása mellett a színház igen szép előadással örvendezteti meg a szerzőt és a közönséget. Bajor Gizi mélyebbre itt nem igen áshat, de finomságának, beszédének, mozgásának tékozló árnyalatosságával minden színpadi pillanatának megszerzi az érdeklődést. Játéktársa, Jávor, kissé rikitóan buzgólkodik a hódító szerepében, ki szakmájának megfelelően a szerelemben is híve az — olajozott tempónak. A többi közreműködők is teljes odaadással szolgálják a rájuk bízott feladatokat, Matány pedig egy parányi szerepben az aprószeres remeklés magaslatáig emelkedik. Varga Mátyás tetszetős színpadi keretről gondoskodott.

Szülők lázadása.

Jens Locher vígjátéka a Nemzeti Színházban.

Ez olvasható a színlapon: «Fordította és átdolgozta: Aszlányi Károly». Az ilyen óvatosság, mely bevallja azt, ami a fordított színdarabokkal bevallatlanul is többé-kevésbé meg-esik, óvatosságra inthet abban a tekintetben is, hogy az újdonságból messzemenő következtetéseket vonjunk le a «dán» szellemre nézve. Itt a beavatkozás mértéke alighanem igen jelentékeny volt, ha pedig nem: akkor úgy látszik, a kabarészínvonal az egész világon körülbelül ugyanaz.

Egy dúsgazdag és előkelő család léha és erkölcstelen fiataljai kapnak leckét ebben a rövid és zajos darabban az erélyes nagymamától meg a gyöngemamától, akik megelégedik a jeles csemetéknek már-már a zsarolásig menő önzését és olyan skandalózus «ellenjáték»-ba fognak, hogy ezekben megbédre a jobb érzés, leszámolnak kisdéd kilengéseikkel, rákapnak a legitim szerelem izére, s mindezzel — anyagi járandóságuk további zavarlatanságát is biztosítják.

Rikító színei vannak a szerzőnek, a lélektant hírből sem ismeri, jellemek helyett jeleneteket lát, szereti a színpadi csoportos izgulásokat, ha két szereplő magára marad, abból mindjárt baj lesz, mert ilyenkor kiviláglik ijesztő banalitásuk, mint pl. a harmadik felvonás párbajelőtti jeleneteiben. De tagadhatatlan az ügyessége, s főleg szabad utat enged a színészek mókázásának.

Mindezt azonban szívesebben méltányolnók valamelyik magánszínház játékkrendjén. A Nemzeti mégis csak külön feladatokra hivatott. Talán közönségében találkoznak olyanok is, kik az effajta mutatványokat bájosnak és szellemesnek ítélik. Jól tudjuk, annak idején Knoblauch *Faunja* is remekül «beütött» ezen a színpadon.

De az igényesebb kritika, az Ambrus Zoltánoké, akkor sem volt hajlandó magát a sokaság ítéletével azonosítani.

Még a kitűnő együttest is féltjük, hogy az ilyen olcsón boldogulás lassankint lefaragja komolyabb becsvágyát. Remekül perog az előadás Nagy Adorján játékmesteri keze alatt. Főekessége Márkus Emilia szereplése. Vele ma is az egyéni jelentékenység és a színjátszói előkelőség lép be a színpadra, hol szebb, izlésebb feladatokat is meg lehetne ajándékozni művészetével. «Tiszteletbeli» tagsága a színházat ennél valamivel kétségtelebber tiszteletre kötelezhetné. Tasnády Ilona meg-megszeppenő hősködése izléssel szolgálja a mulatságosságot. Somogyi Erzsé és Rápolty Anna egyéni kedvességével takargatja el a harmadik felvonás lélektani lehetlenségeit. A férfiak közül Lehotay keresetlen melegsége és Pethes Sándor jóleső mértéktartása tesz jó szolgálatot a nem túlságosan érdemes ügynek.

Nem adok hozományt!

Földes Imre vígjátéka a Vígszínházban.

Nem ritka eset, hogy vékonypénzü színdarab esélyeit a színészi rész csillogásával iparkodnak megjavítani. De úgy látszik, van egy bizonyos határ, amelyen alul az ilyen igyekezet kockázatos, sőt egyenest reménytelenné válik. Ilyenkor a játszókbuzgólkodása és hangulatteremtő elszánt-sága még kirívóbbá teszi az aléptimény silányságát, ürességét és tétova bizonytalanságát. Sajnos, ezúttal is ebből kaptunk meggyőző leckét. Az az «omlett», amiért Földes Imre megkísért némi vidám zajt csapni, annyira izetlen, annyira ügyetlen ve-gyítésű konyhatermék, hogy az inyünet semmiféle tálalási művészetrel rá nem lehet kaphatni. Tündérmesét ír a nehéz boldogulás és siralmas há-

zasodási lehetőségek mai korának, de a könnyű színpadi boldogulás és jövedelmező szerzői lehetőségek ábrándjain túl szinte még a tulajdon meséje sem érdekli és izgatja. Fércel a készből, a rendelkezésreállóból, nem sokat gondol nemhogy a művészi realitásnak, de még a színpadi kábítgatásnak követelményeivel sem, megírta a darabját a lehető leghanyagabbul, a Vígszínház pedig előadja a lehető leggondosabban. Ami ezzel kapcsolatban kritikusi tollhoz méltó, az pusztán a közreműködők felé irányulhat. Jegyezzük fel Somlay Artur férfiás és meglelklű alakítását, Makay Margit hősiés odaadását feladatának megnesemesítése érdekében, Szombathelyi Blanka és az ezúttal bemutatkozó Ölvedy Zsófi gyermek kedvességét és Perényi László fiatalos simulékonyságát. Ráday Imre szerepének sablonossága elől a — saját sablonjához menekül. Ugyanezt cselekszi Kabos is, kinek szerepe tökéletesen kiesik a darabból (ez a szerző hibája), mire ő előáll egy kis önálló «kaboskodás»-sal (ez viszont az ő hibája, méginkább pedig a színházé, mely nem ügyel eléggé ennek a hangosfilm-népszerűség felé sodródó művésznének okos korlátozására, művészi becsvágyának ébrentartására). Az egész újdonság kevésbé méltó a Vígszínház tekintélyéhez, inkább úgy hat, mint valami felnőttek műsorára tévedt «Lakner bácsi színháza».

Vihar az Egyenlítőn.

Edith Ellis trópusi története a Pesti Színházban.

Egy angol hölgy drámát írt egy másik angol hölgy regényéből. A középamerikai Costa Rica egyik vidéki kastélyában játszatja le a történetet, az angolok szeretik ezt a forró égövi környezetrajzot. Feszült légkörben szenvedélyes fordulatok kerülnek elének, ez is megfelel az angol ízlés-

nek. Mindezen felül pedig családi érdekek és érzelmek, gyermekek és unokák sorskérdései vannak benne érintve: ez meg éppen különleges gyengéje az angolok érdeklődésének.

De a mi figyelmünket is sok minden lekötheti ebben a játékban, mely nincs híján a művészi életérettetésnek. Igaz, hogy az utóize igen emlekeztet a regények benyomására, jellegzetesen epikai hangulatemléket hagy bennünk. De azért színpadon is megvan a plasztikája, jelenetei élénkek, alakjai kézzelfoghatók és egyéni ízüek. Főleg pedig közölök egynek: a hatalmas erélyű, érdekek és érzelmek iránt egyaránt fogékony, gyakorlati eszü és melegszüvíű nagymamának alakja olyan, mely szerepnek is párját ritkítja. Ura és parancsolója mindeneknek, zsarnok, de olyan, akinek tevékeny szelleme és megértő humora mindenkire nézve balzsam és erőforrás. Valamennyi unokájának dolgát ő hozza rendbe, pedig néha életre-halálra megy a játék s még gyilkosság is esik az elsimíthatatlannak látszó válságok során.

Ezt a hatalmas méretű, gazdag árnyalású alakot Fedák Sári játssza a lehiggadt egyszerűségnek, emberábrázoló mélységnek, finom humornak és egyéni jelentékenységnek valóban ritka tökéletességével. Róla Jászai Mari ezt jegyezte fel emlékirataiban: «Sajnálom, hogy nem vagyok az ő korában, hogy még sokat lehetnék vele együtt. Természetes és friss, igaz, egyszerű és nagylelkű. Jól esik vele együtt lennem». Ezzel a szerepével másodsor foglal trónt, a korábbinál jó néhány lépcsőfokkal magasabban.

Szép, gondos, színes és lelkes az egész előadás, Hegedüs Tibor finom érzékű rendezésében, Zágon István jól hangzó fordításában. Valamennyi szereplő helyén van, de közölök is kiemelkedik a fiatal Tolnay Klári őszinte átérzésű drámaisága, Orsolya

Erzsi hiánytalan, művészi hitelessége és Dán Etelka megkapó közvetlensége. Ajtay, Beregi, K. Boócz, Greuss, Gellért egytől-egyik nagy erőssége a pompásan egybevágó előadásnak.

Egymillió pengő.

Kollár Béla komédiája a Belvárosi Színházban.

Vad, csaknem képtelen ötlettel jelentkeznek ez az új szerző. Egy küszködő, elnyomorodott testű kisember, különben hadirokkant szatócs, halálosan beleszeret egyik vevőjébe s amikor váratlanul egymillió pengős örökség szakad rá, hajlandó volna az egészset feláldozni — egyetlen szerelmes éjszakáért. A fiatalasszony családjában elkezdi dolgozni ez a veszedelmes bomlasztóanyag, lassankint a «meggondolás» úrrá lesz a morálon, a fiatal feleség édesanyja jár elől ebben az utilitárista lelkesedésben, végül csak az menti meg az erkölcsi világszűret, hogy az adakozó kedvű szerelmes jobb belátásra tér, hozzáédesedik egy érette rajongó kis cselédlányhoz és lemond követelésének behajtásáról.

Ilyen ötlet inkább gyilkos szatíra gyújtópontjául kínálkozik, akkor lélekdermesztő kacagásba fúlhatna az egész. De a szerző szentimentális hűrokon játszik, ezzel sikerül is savatborsát elvennie a tulajdon ötletének s már csak inkább színpadi helyzetek érdekében iparkodik «kihozni» valamit belőle. Van is tagadhatatlan ügyessége, jóval több, mint művészi igazsága, vagy írói ízlése. Talán idővel megtisztul most még kétes értékű forrongásának sok salakjától.

Addig inkább csak az előadás jellességét dicsérhetjük. Páger ad legtöbbet: valódi, sokszor mély jellemrajzot, a szerelmi ámokfutóvá vadult jámbor invalidus alakjában. Bulla Elma a kis cselédet játssza. Ragyog a tisztaságtól és jóságtól, csak a mű-

vészi realitás hiányzik valamelyest belőle, de ez a szerző szemléletén múlik. Vízvári Mariska meleg humorral nemesíti meg a visszataszító «anyai szeretet» torzképét. Rózsahegyí kevés szóból is jelentékenyet alkot. Komár Júliának finomsága ebben a kényes szerepben különösen nagy érték.

Csak játék!

Balogh László komédiája a Bethlen-téri Színházban.

Fiatal drámaíró, aki munkájában elakadva összekerekül egykori műzsjával, az «időközben» nagy művésznővé előlépett színővendékkal s azután szerzőileg lendületbe jön, férjileg pedig egy kicsit megperzselődik, de végül győz a lemondó jóság szelleme, minden «csak játékká» minősítettik s a szívek csak megdobogtatnak, de össze nem zúzatnak: jaj, mindez valahogyan némineműképpen — ismerős. Ami pedig ezen a *déja vu*-n felülkerekedhetnék: a fordulatok frissége, a dia'ozusok vivőereje — menthetetlenül hiányzik. Az első két felvonást némi tagadhatatlan ügyesség még csak megóvjá az elvágódástól, de a harmadiknak konvencióba menekülése, lélektani botfűlősége visszamenőleg is igazolja a komédia hősét: igen meggyőzően mutatja, hogy a darabírásban valóban könnyű — elakadni.

Hont Ferenc rendezői lendülete, hangulat- és ütemérzéke menti a menthetőt: a veszedelmesebb pontokon valahogy mindig szerencsésen átsiklatja a darabot. A színészek is szívvel-lélekkel részen vannak. A főszerepben Tarnóczy Anna — ki olyan biztatóan jelentkezett legutóbb — ezúttal egy kissé túl is hajtja az igyekezetet, ezért egyéni sugallatosság helyett néha valóban «csak játékot» éreztet. Több mértéktartást a díszítőelemek alkalmazásában! Hollos Melittában erősebb az azonosulás

feladatával, még a banális fordulatokat is némi rangraemeléshez juttatta őszinte átélése. Lendvay Mártát más színpadról előnyösebben ismertük meg, most kelleténél hajlamosabb a túlzásra. Hámos Emmi graciózus mozgásával, üde hangjával

levegőt tud teremteni, neki csak az «üres percek» éberebb gondozását ajánljuk figyelmébe. Bihary Törzs Jenőnek a hangját utánozza, Havas meg a játékkétségét; de a két fél sem ad ki egy egéset.

Rédey Tivadar.

F I L M.

«*Arta: Shakespeare.*»

Most, hogy egyre-másra viszik filmre a nagy angol műveit, az ember kissé gyanakodva és bizonyos előlegezett rosszindulattal nézi mindezt. Tudatában annak, hogy film és irodalom két különböző dolog, film és színpad szintén. A mű és megjelenése, a film közötti viszony: itt nem a tartalom és a forma közötti viszony. Hanem egészen más. Bizonyos mértékig harc a tartalom: az irodalmi mű és a forma: a pergő filmkockák között. A két új Shakespeare-film után, is az az érzése a nézőnek, hogy a shakespearei mű harcbszállott a film követelményeivel. A film előtt hinné az ember, hogy a filmesek győztek. Az energikus rendezők, akik semmi hagyományi korlátozást nem szoktak figyelembe venni. Azok, akiktől meglehetősen idegen a halott költő tisztelete és az alázat az író műve iránt. Hinné az ember, hogy — amint lenni szokott — a mű csak anyag volt számukra, amit brutális kézzel gyúrtak át a maguk céljaira. De az előadás után kissé megdöbbenve és megilletődve jön ki a nézőtérrel. Mert érzi, hogy abban a párvialban, mely a régi nagy író és az új és energikus filmiparosok között folyt le, az író győzött. A halott költő legyőzte az élő filmeseket. A remekmű legyőzte a filmipart. Shakespeare legyőzte a filmnek azt az alapvető követelményét, hogy a filmnek filmszerűnek kell lennie.

A két veronai

szerelmes, Romeo és Júlia, a filmnézők legtöbbszörének a képzeletében csak mint két fogalom él. Mint «a» szerelmes férfi és a nő. Bizonytalán nagyon sokkal többen vannak azok, akik a filmből ismerték meg a shakespearei tragédiát, mint azok, akik a shakespearei tragédiát csak újabb megjelenési formájában, újabb ruhájában élvezték a moziban. És ha fölteszük a kérdést, mit ismertek meg ezek a filmben, a költő művét-e, vagy csak a filmet, melynek a költő műve alapul vagy ürügyül szolgált, azt kell válaszolnunk: a költő művét magát. A film ragaszkodik a darab betűihez, a rendező nem avatkozik be az író dolgába. Nem töröl mondatokat és nem tesz be részleteket. A szerelmesek meghalnak, mint Shakespearenél és az irodalomban szokás, és nem lesznek boldogan egymáséi, mint a filmekben szoktak. A bonyodalmak nem azért vannak a filmben sem, hogy a néző boldogan lélegezzék föl elmúlásukkor. Hanem azért, hogy indokolják a tragédiát. A Romeoról és Juliáról készült film nem a mese magjának felhígított és célszerű felhasználása. Hanem maga a Romeo és Júlia, maga a darab és maga Shakespeare.

Ebből következik, hogy a szereplők állandóan beszélnek, és a költő mondatait mondják, mint a színpadon. Következik, hogy inkább a hang fon-

tos, a szó és a mondat, mint a film lehetőségeinek kihasználása. Következik, hogy a film értéke nem maga a film, hanem az, hogy Shakespeare szöveget kapott a vásznon. A két veronai szerelmes története azért egészen újszerű kísérlet a filmművészetben, mert nem akar igazi filmet csinálni abból, amiből nem lehet igazi filmet csinálni. Csak éppen messzebbre tágitja ki a színpad kereteit, a felvonuló Capuletek és Montaguek messzebből jönnek elő, mint a színpadon, ahol csak a színpalak mögül bújnak ki. A sok beszéd, a gyönyörű Shakespearei sorok és a tragédiához való aggodalmasan hű ragaszkodás sem teszik tönkre a filmet. Ez jelenti az író győzelmét az idegen anyagon, a filmen. A teremtő szellem győzelmét a pusztán materiális anyagszerűségén. A remekmű győzelmét a film-közönség vélt igényeivel szemben.

Következik ebből ezenfelül az is, hogy a *Romeo és Júlia* nem film, hanem csak Shakespeare filmbeli tolmácsolása. Ahogyan a legremekebb fénykép sem táj, csak a tájnak fénykép útján való tolmácsolása. Tulajdonképpen ez is történet: lefényképezték a tragédiát. A film, mint műfaj, ebben egyik új fontosabb szerepéhez jut. Széles rétegekhez közvetíti az irodalom kincseit, az olvasókénál és a színházbajárókénál szélesebb rétegekhez. «Népművelés» ez a szó legjobb és legteljesebb értelmében. Az egyetemes kultúrának óriási szolgálatot tennének a filmgyárak, ha a drámai irodalom remekeit, ilyen alázattal tennék többek számára hozzáférhetővé. A film egyik útja felé, e felé az útja felé, a *Romeo és Júlia* óriási haladást jelent. A film második útja felé, melyen ki kellene alakulnia az önálló és filmszerű művészetnek ugyanemiatt az ok miatt nincs jelentősége a *Romeo és Juliának*. Annak ellenére, hogy Leslie Howard nagyszerűen játszott és Norma Shearer játékát is élvezhette volna a néző, ha a körülötte ülőket nem elsősorban az foglalkoztatta volna, hangos viták formájában, hogy miként játszhat ilyen éltesebb színész nő ilyen fiatal Juliát és hogyan lehet, hogy Norma Shearerem nem látszik a kora?

Ahogy tetszik,

mondja kedélyesen egyszer fiúruhában és egyszer leányruhában az ilyen címmel bemutatott másik Shakespeare-film végén Elisabeth Bergner. A film egyik főszereplője itt is Shakespeare, a költő művészete, de a másik Elisabeth Bergner. Ketten teszik a filmet. Ami rajtuk kívül van, a többi színészek, a díszletek, a kiállítás, a kosztümök, gyöngé és ügyetlen. A ruhák olyanok, mintha nagy és nagypénzű gyerekek állították volna össze maguknak valami hercegesdi játék számára. A jó és száműzött, meg a rossz és uralkodó herceg játéka olyan, amilyent manapság főként vidéki színpadon lehet látni. De Shakespeare «szövege» és Bergner játéka mindent elfelejtet. A költő megmutatta, hogy ő tudott olyan bájosat írni a mai film számára is, amilyen bájosat a világ összes tehetséges filmírói együtt sem tudnának készíteni. A film összes eszközeinek birtokában sem, az összes lehetséges hatások kihasználásával sem. Bergner-Rosalinda-Ganyémé fiúruhában incselkedő nőalakja felejthetetlen és élmény. Ahogyan a hozzá írott és a fák derekára aggatott szerelmes verseket olvassa, ahogyan vár és ahogyan jár, ahogyan megjátssza a fiúruhába öltözött leányt: színésznői remekmű. A játék a mulya, de jóindulatú Orlandóval nagyszerű, a fák körüli kergetőzésekben lélek van és szinte minden mozdulatában jókedv. Boldog, fiatalos, bájos és megvigasztaló, szinte minden, amit a költő mondani akart, kifejeződik a mozgásában is. Rosalinda-figurájának szerelmes-pajkos-kacér mozdulataiban, szemvillanásaiban és

abban a bolond örömben, amely úgy árad Bergner Rosalindájából, hogy a néző elfelejti a ripacsosan mord többieket. Sokkal vidámabb és kicsit holdogabb az ember, mikor kijön a moziból. Ez egyike a legnagyobb ajándékoknak, amit egy film a nézőnek és egy színésznő a közönségnek adhat. A nézőnek fáj, hogy azt a jókedvet és vidám jóérzést, amit Rosalinda vidám históriája és Rosalinda vidám kis alakja láttára el kellett hogy fogja, nem köszönheti meg Shakespearenek és Bergnernek.

Szabó Zoltán.

K É P Z Ő M Ű V É S Z E T.

KIÁLLÍTÁSOK.

A képzőművészet közönsége ilyenkor, a szezon közepén, igazán nem panaszkodhat, hogy kevés a festői és szobrászi látnivaló. Hat állandó helyiségen kívül, melyek a művészi termelés folytonosságát, az élő művészek érdekeit szolgálják: vannak alkalmi tárlatok is, hol egy klub, hol valamelyik műterem falai közé szóló meghívással. Ahány hét, legalább annyi kiállítás. Sőt vannak hétvégi napok, mikor egyszerre három helyen sorakoznak frissen és reménykedve képek és szobrok, várják «a sajtó tisztelt képviselőit», a vernisage közönségét, a hivatali előkelőségeket, akik meglegedésüknek adnak kifejezést, a hajlongó művésszel kezet szorítanak s a kiállítást megnyitottnak jelentik ki.

Legfőképpen azonban, mindenki előtt egyet várnak ezek a képek, még árasztva a műhelyszagot s patimentes új keretben díszelve: a vásárlót. A műbarátot, akinek közreműködése, a művész ideális hevületekből születő munkáját a reális szükséglet visszhangjával sarkalló és alátámasztó szerepe nélkül, nem volt és nem lehet erőteljes és egészséges művészi élet. A műpártolót várja, sőt ma egyenesen lesi a művész, a lépcsőházba képes eléje menni. A műpártolót, akinek képekhez és szobrokhoz való viszonya egy-egy tárlati sétán nem merül ki a pusztá körültekintésben, aki nemcsak kerek mondatokat tud szerkeszteni a művészetnek, mint emberi és nemzeti életjelenségnek fontosságáról, hanem lelki szükségét érzi, hogy annak valamelyik termékével állandó kapcsolatba kerüljön, vele gazdagabbá és színesebbé tegye a saját és környezete világát, magához váltsa, mint tulajdont. A műbarát azonban ritka vendég, ünnepi látogató, olyan mértékben távolról sem mutatkozik, ahogyan szükség lenne rá.

Az a tény tehát, hogy a kiállítások egymás sarkába lépnek, csak addig kedvező jelenség, amíg valaki tisztán a statisztikánál maradva, a megnyíló tárlatok és katalógizált művek számát tekinti a művészeti viszonyok, az alkotó kedv megítélésénél. Mihelyt a szám mögé néz, mihelyt azt vizsgálja, hogy a sokféle szépség-közlés, amely a művészek műhelyeiből útnak indul, miként nyer elhelyezkedést a társadalomban: mindjárt más eredményre jut. A kép, amelyet így kap, a magyar képzőművészet évek óta tartó heroikus küzdelmének arca. Azé a küzdelemé, amelyről — okait most mellőzve — csak nagyon kevesen mondhatják el, hogy nincs részük benne, amely rég elismert művészeket is érint, de elsősorban azokra nehezedik, akik új formanyelv, új ideálok jegyében dolgoznak.

Van aztán a kiállítási élelenségnek, az ily irányú statisztikának más

sebezhető pontja is, amelynél a műbarátot már nem lehet emlegetni. Értjük ezalatt azt a kiállítást, amely minden szabályos megrendezés, nyomtatott meghívó és tárgymutató mellett csak a kiállító számára esemény, a művészet számára érdektelen. Szabad magánügy.

* * *

A FŐVÁROS A NEMZETI SZALONBAN rendezett bemutatót legújabb művészeti szerzeményeiből.

Az a többévtizedes gyűjtőtevékenység, amelyet a főváros folytat, kettős irányú: Budapest multjára, várossá alakulásának különböző fejezeteire vonatkozó, kultúrtörténeti jellegű s másrészt tisztán művészeti természetű. A kultúrhistoriai gyűjtés a *történeti múzeum* fejlesztését szolgálja, amely a török hódoltság korának alkonyától kezdve foglalja magában a XVIII. század végén még falusi méretezésű s száz év múlva már világvárosi lendületű Budapest fejlődésének, eltűnt utcáinak és házainak, civilizációs állapotának emlékeit. Festmények grafikák, ódon domborművek, térképek, portálmaradványok, nagypecsétű okiratok, cégtáblák és céhládák s egyéb, kuriózumszámba menő holmik vannak együtt ebben a múzeumban, amelyhez hozzátartozik a Buda középkori köemelekeit felölelő gyűjtemény a Halászbástya traktusában s a római uralom nyomait őrző Aquincumi múzeum. Együttvéve a három gyűjtemény: a Pestből és Budából lett Budapest nagy regénye, emberi kéz alkotta tárgyakon illusztrálódva.

A Fővárosi Múzeumba, amelynek gazdag és tanulságos anyaga a Stefánia-úton egy nem neki való épületben szorong: kép, metszet és könyvnyomat, szobrász és iparművészeti holmi természetesen nem azon alapon kerül, hogy önmagában van-e művészeti értéke. Ha van ily tulajdonsága, annál jobb, de nem feltétel, hogy legyen. Főszempont a budapesti vonatkozás. Valamilyen kapcsolat a főváros multjával, egykori karakterével, nevezetes eseményeivel és szereplőivel, vagy az, hogy a kép alkotója működésével Pest-Buda letűnt világához tartozik. Kezdetleges, szerény ábrázolásokat is fontossá tehet ez a szempont, a helytörténeti érdekesség, mely persze sokszor számottevő művészi értékkel is együtt jár. A távoli multból ugyanúgy, mint a közelebbi időből és a jelenből, a főváros egész sorával rendelkezik ily műveknek, amelyeknél, sőt mesteri ecset, grafikai szerszám rögzít meg budapesti motívumot.

A negyvenhárom darabot számláló anyagban, amelyet a múzeum legújabbban szerzett, művészi kvalitás dolgában egy bécsi és egy magyar festő képvisel külön rangot. *Alt* Rudolf és *Barabás* Miklós. A bécsi Alt egyenesen szerelmese volt a reformkorszak Pest-Budájának. Egész kis galériát festett össze az akvarell nyelvén a negyvenes évek magyar fővárosáról. A múzeum most négy vízfestményét szerezte meg, amelyek hű felvételek a Magyar király szállodáról és környékéről, a valamikor híres Angol királyné fogadóról, a mai főkapitányság régi épületéről, a Császárfürdőről s a tárgyi megbízhatóság mellett finom festői zamat, *biedermeyer* kedvesség ömlik el rajtuk. *Barabás* Miklós négy vízfestménye is, köztük a Lánchíd zseniális építőművészenek, *Clark* Ádámnak arcképe, igen szerencsés gazdagodás. Ugyanez áll *Lieder* Frigyes önarcképére, aki a XIX. század első felében volt pesti delnök és urak kedvelt portretistája. *Ramfl* Johann osztrák festő színpadias elrendezésű, «vészt és borzalmat» éreztető olajfestménye a nagy pesti árvízről, mesterségbeli fogyatkozásai mellett is érdekes. Itt van aztán *Forray* Iván gróf, akinek nevét most halljuk először. Három akvarellje szintén az 1838-as árvizet dokumen-

tálja, de az utcákat embermagasságon felül is előntő áradat ellenére nem drámai oldalról, hanem a régi életképek joviális stílusában. Egyik képének címe és tárgya például: Úri társaság szállítása csónakkal egy előntött pesti utcában s az emeleti ablaknál tényleg hölgyek és urak várnak az elszállításra, de a köcsögkalapos úr előbb egy borjút visz le a létrán a csónakba. Forray gróf műkedvelő festő volt, ez meg is látszik tudáskészlegén, akverelljei mégis valami üde naivitást s a «kor levegőjét» árasztóan beszédek.

Az újonnan szerzett többi kép és rajz, ha a művészet jelenléte elhálványul, vagy bajosan található fel rajtuk, azért kultúrhistoriai nézőpontból, mint «adalék», jellemzően gyarapítja a Fővárosi Múzeumot. Az intézmény, amely tudományos rendeltetésén kívül arra szolgál, hogy a budapesti polgár lokálpatriotizmusát nevelje és öntudatosítsa: igazán megérdemelné, hogy problémája végre megoldódjon, vagyis az alkalmatlan (télen fűtetlen) épületből megfelelő hajlékba s hozzáférhetőbb helyre kerüljön. Annál inkább, mert *Horváth* Henrik dr. személyében mindenképp hivatott új vezetője van.

A másik irányú, tisztán a képzőművészet területén mozgó, hangsúlyozottan művészi értékeket kereső gyűjtés eredményeinek befogadója a *Fővárosi Képtár*. Ez a gyűjtőtevékenység egyik főpontja annak a programnak, amelylyel a főváros — mecénási kötelezettségét felismerve — már a múlt század végén maga elé tűzte a magyar művészet pártolását. A tárlatokon történő vásárlásokon kívül, ennek a célkitűzésnek követése volt már a háború előtt iskolák díszítése falfestményekkel, a Ferencz József-ösztöndíj alapítása, művészi kutak, szobrok elhelyezése parkokban és tereken. A plasztika felkarolása különösen a háború után, az újabb években vált élénkké s elmondhatjuk, hogy a főváros az intímabb, tisztán szobrászi elgondolásból születő alkotásokkal jólesően ellensúlyozza az elhábzótt emlékszobrok riasztó hatását. A festmények és grafikai művek, amelyekhez a főváros a rendszeres vásárlások útján jutott, idők folyamán fölötté megsokasodtak s különböző hivatalokban kaptak helyet. Minthogy a vásárlásoknál gyakran és bizonyára elkerülhetetlenül is inkább érvényesült a kép festőjének támogatása, mint a kép művészi erénye: a Fővárosi Képtár létesítésénél megfelelő rostálásra volt szükség. Az elit-anyag került aztán a Károlyi-palotában berendezkedő Fővárosi Képtárba, amelyet inkább neveznénk a főváros szépművészeti múzeumának, miután képeken kívül szobrokat is felölel.

Elsősorban a modern művészet otthona akar lenni a Fővárosi Képtár, de igyekszik megszerezni oly műveket is, amelyek a mához vezető úttal függnek össze, festészetünk korábbi fejezeteinek termékei. Aki azt mondja, hogy a főváros ennek az intézménynek keretében oly muzeális gyűjtőmunkát folytat, amely a Szépművészeti Múzeum modern és XIX. századbeli magyar képtárának feladata: az kétségtől igazat mond. Az sem vitás, hogy a Szépművészeti Múzeum modern osztálya, a Petrovics-éra következtében oly reprezentáló gyűjteménye az utolsó negyven év magyar festészetének, amellyel a Fővárosi Képtár nem kelhet versenyre s még kevésbé teheti ezt a Munkácsy-, Paál-, Székely-, Szinyei-termeket magában foglaló gyűjteménnyel. Az állam oly előnyben van, amit a főváros nem hozhat be. De nem is erről van szó, hanem először arról, hogy a főváros kulturális rangját csak emelheti, ha az állam nagy közgyűjteménye mellett még egy másik közgyűjteményben jut szóhoz a magyar művészet. Arról van szó, művészetünk oly gazdag értékekben, hogy ha a Szépművészeti Múzeum válogat benne, a Fővárosi Képtár számára még mindig marad válogatni való. Szamba kell

venni azt is, hogy az érlelő idő távlatába még nem került, új törekvések jelentőségének biztos felismerése nem egyszer késik, megítélése ingadozik, téved. Csak egyetlen példát említünk, Ferenczy Károlynak «Józsefet eladják testvérei» c. kompozícióját. Ezt a modern remekművet a század elején, amikor a nyilvánosság elé került, az állami művásárlóbizottság is feltétlenül látta. Megszerezhetette volna, de a főváros vette meg, mostani értékéhez képest fölötte olcsón s a dolgot az állam máig sajnálhatja.

* * *

Ha mai festészetünk legkülönb neveiből valaki antológiát szerkesztene, a tárgyilagos és hozzáértő külföld számára mintagyűjteményben adná kivonatát pikturánk leszűrt, teljes és vitamenteres eredményeinek: nem hagyhatná ki *Kosztá* Józsefet. Annyira nem, hogy ha ez az antológia kiszélesedne, a mából visszafelé haladva ölelné fel mindazokat, akik az ecset magyar remeklői voltak: *Kosztá* helye ebben a nagyobb körű, rég fényesedő nevetket magában foglaló társaságban is biztosítva van.

Kosztá József egyike azoknak, akiknek művészetében a festészet európaisága, magas kultúrája a magyar lelkiség prizmáján keresztül jelentkezik s kap egyéni arcú. Képeinek bizonyos erőnyei, az eszköz technikai fejlettsége, az előadás tömör volta, a szín szerepét előtérbe toló festői elve olyasmí, ami másutt is található. De ami e képstílust kitölti, ami belső ritmusát, színeinek feszültségét adja, ami a párisi vagy londoni műértő számára egyaránt érthető nyelvnek mégis külön hangsúlya és verete: ez egészen *Kosztá*é. Ezt senki máséval össze nem téveszthetően ő formálta ki, *Kosztá*t pedig a föld, amelynek fia, s amelynek aromája úgy érződik képein, mint a tavaszi virágzásba borult alföldi utakon az akácillat.

Számos év után az Ernszt-Múzeumban most újra láthatjuk *Kosztá*t, «tanyai visszavonultságának» hat termet betöltő, régebbi munkákat is tartalmazó, de nagyrészt új művészi termésével. Ez az új termés a magas életkorban levő művészt az alkotóerő oly friss és töretlen ruganyosságában mutatja, annyira tartjaouevre-jének elért szintjét, mentes a megmerevedő ismétlések veszélyétől, ami a szellemi fronton, hetvenhárom éves fejjel valóban nem mindennapi látvány. Újabban a virág-csendélettel bővült *Kosztá* festői témaköre, a vezetőszólam azonban ma is az, ami ezt a szentesi határban letelepült s ott gyökeret vert erdélyi magyart legjava festőink közé emelte: a tanya. Az a természeti és emberi világ, amely nála nem leíró, vagy néprajzi érdekességű tolmácsolásra talál, hanem benső élmények forrása, amely a fehér és fekete szélső fokai között a színeknek különös izzást adó *Kosztá*-képeken áttevődik egy költői világ síkjaira, a forma és tartalom egymást fedő egységében valami balladai borongású, mély és férfias lírával telik meg.

A kiállításon *Urumoff* Péter szófiai festő is szerepelt s *Szentgyörgyi* István új szobrai mutatva be. *Urumoff* a bolgár piacok, a vásári mozgalmasság, ódon kisvárosi utcák festője. Biztos alapozottságú rajztudásra támaszkodva, gyorsjárású ecsettel fogalmazza képeit, amelyek szín dolgában viszont szűkszavúak, gyakran csak illusztratív természetűek. A «belga iskola» előnyeinek kamatoztatója, *Szentgyörgyi* István arcképszobrokat s néhány aktszobrot állított ki. Arcképszobrain hűvösen előkelő nyugalom ül, akt-figurái elsősorban a vonalvezetés, a mozdulat biztonságával hatnak.

Dömötör István.